

М. С. Габрель,

*к. е. н., старший науковий співробітник відділу регіональної економічної політики,
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України», м. Львів*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНІВ В КОНТЕКСТІ АКТИВІЗАЦІЇ БІЗНЕСУ ТА ВЛАДИ

M. S. Habrel,

*Ph.D., senior researcher of the department of regional economic policy,
SI «Institute of Regional Research n.a. M.I. Dolishniy of the NAS of Ukraine», Lviv*

PECULIARITIES OF THE ORGANIZATIONAL STRUCTURE OF THE ECONOMY OF REGIONS IN THE CONTEXT OF BUSINESS AND GOVERNMENT ACTIVIZATION

У статті проаналізовано специфіку та особливості розвитку організаційної структури економіки регіонів України. Здійснено моніторинг територіально-організаційної концентрації та розподілу суб'єктів господарювання в розрізі регіонів України за кількістю, щільністю у розрахунку на 10 тис. населення, обсягами реалізованої продукції тощо. Оцінено рівень підприємницької активності великого, середнього та малого бізнесу регіонів України. Виявлено проблеми та перепони щодо ведення бізнесу на регіональному та на місцевому рівнях. Запропоновано ряд економічних, організаційно-правових, управлінсько-інформаційних рекомендацій щодо сприяння активізації співпраці бізнесу та влади. Це дасть змогу підвищити ефективність реалізації державної регуляторної політики, в т. ч. вдосконалити інвестиційну та фінансово-кредитну підтримку розвитку підприємницької діяльності регіонів, запровадити дієві ринкові механізми та нові підходи до ресурсного забезпечення суб'єктів малого та середнього підприємництва тощо.

The specifics and peculiarities of the organizational structure of the economy of the regions of Ukraine are analyzed in the article. Monitoring of territorial and organizational concentration is performed according to distribution of businesses in regions of Ukraine by the number, population density per 10 thousand and the volume of sales etc. Level of business activity is reviewed through big, medium and small businesses over Ukraine. The problems and obstacles for businesses at regional and local levels are revealed. A number of economic, organizational, legal, managerial and informational recommendations for promoting increased cooperation between business and government are suggested. This will increase the effectiveness of the state regulatory policy, including improvements for the investment and financial and credit support for business development of the regions, implementation of effective market mechanisms and new approaches to resource support for small and medium businesses etc.

Ключові слова: *організаційна структура економіки регіонів, щільність суб'єктів господарювання, бізнес середовище, великі підприємства, середні та малі підприємства, підприємницька активність, регіон.*

Keywords: *organizational structure of the economy of regions, density of the entities, business environment, large enterprises, medium and small businesses, business activity, region.*

Постановка проблеми. Організаційна структура економіки визначається організаційними формами виробництва, в тому числі співвідношенням малих, середніх і великих підприємств, державного та

недержавного секторів економіки, структурою державних закладів, їх функціями та характером тощо. Варто зазначити, що основним рушійним чинником розвитку організаційної структури економіки є підвищення рівня підприємницької активності великого, середнього та малого бізнесу. В розвинених країнах мале та середнє підприємництво формує більше половини ВВП і забезпечує зайнятість 45-60% економічно активного населення, в економіці ж України, поки що не грає настільки значущої ролі. Разом з тим, створення сприятливого середовища для формування та функціонування суб'єктів малого та середнього підприємництва дозволить: прискорити структурну перебудову економіки; забезпечити насиченість ринку товарами та послугами; створити конкурентне середовище; істотно поповнювати місцеві бюджети; створити додаткові робочі місця; вирішити питання зайнятості в кризових регіонах; забезпечити ефективне використання місцевих сировинних ресурсів. У зв'язку з цим, виникає необхідність дослідження особливостей розвитку організаційної структури економіки регіонів та окреслення основних проблем щодо сприяння активізації бізнесу та влади тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед основних досліджень і публікацій, які присвячені особливостям розвитку організаційної структури економіки, зокрема, специфіці розподілу малих, середніх та великих підприємств, слід виокремити праці таких провідних вітчизняних науковців, як В.С. Король, Н.В. Беженар, І.М. Мяких, С.О. Жирка, І.М. Єфіпанової, О.А. Кириченка, О.М. Балакіревої, В.К.Збарського, А.В. Гринюк та ін. Проте, незважаючи на значний науковий доробок за цими питаннями, ще багато проблем залишаються дискусійними й недостатньо розробленими зважаючи на сьогодишні українські економічні реалії.

Формування цілей статті. *Метою статті* є дослідження особливостей та моніторинг розподілу малих, середніх та великих підприємств за різними структурно-функціональними аспектами з подальшим окресленням проблем та перспектив щодо оцінки рівня підприємницької активності великого, середнього та малого бізнесу регіонів України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз структури за правом власності суб'єктів економічної діяльності дозволяє констатувати, що організаційна структура економіки в цілому характеризується як ринкова з домінуванням недержавного сектору економіки. За організаційно-правовими формами господарювання домінуючими в економіці України є приватні підприємства (20,7% від загальної кількості підприємств). Частка фермерських господарств складає 3,6%, комунальних – 0,43%, казенних, що розповсюджені в основному в індустріальному секторі економіки -1,09%, а іноземних лише 0,15% [1].

Оцінюючи розвиток організаційної структури економіки регіонів, слід відмітити про наявність певних коливань в динаміці та міжрегіональних відмінностей за показником щільності суб'єктів економіки господарювання в розрахунку на 10 тис. населення. Даний показник варіюється в межах від 371, 365, 356 одиниць м. Києві, Одеській, Миколаївській областях до 203, 213, 239, 241, 242 у Сумській, Луганській, Дніпропетровській, Івано-Франківській, Житомирській областях. Спостерігаються також міжрегіональні відмінності у щільності великих, середніх та малих підприємств.

Зокрема, одним із проявів неефективної структури економіки є низька щільність малих і середніх підприємств. У 2014 році найменша щільність малих підприємств на 10 тис. населення була у Донецькій (24 од./10 тис. осіб) та Луганській (13 од./10 тис. осіб) областях (рис. 1). Зважаючи на активні військові дії, які ведуться на значних територіях цих областей, щільність малих підприємств у цих регіонах у порівнянні із 2013 роком зменшилась приблизно на 50%. Найбільша концентрація кількості малих підприємств на 10 тис. населення зосереджувалась м. Києві (290), Одеській (96), Київській (98), Харківській та Миколаївській (87) областях.

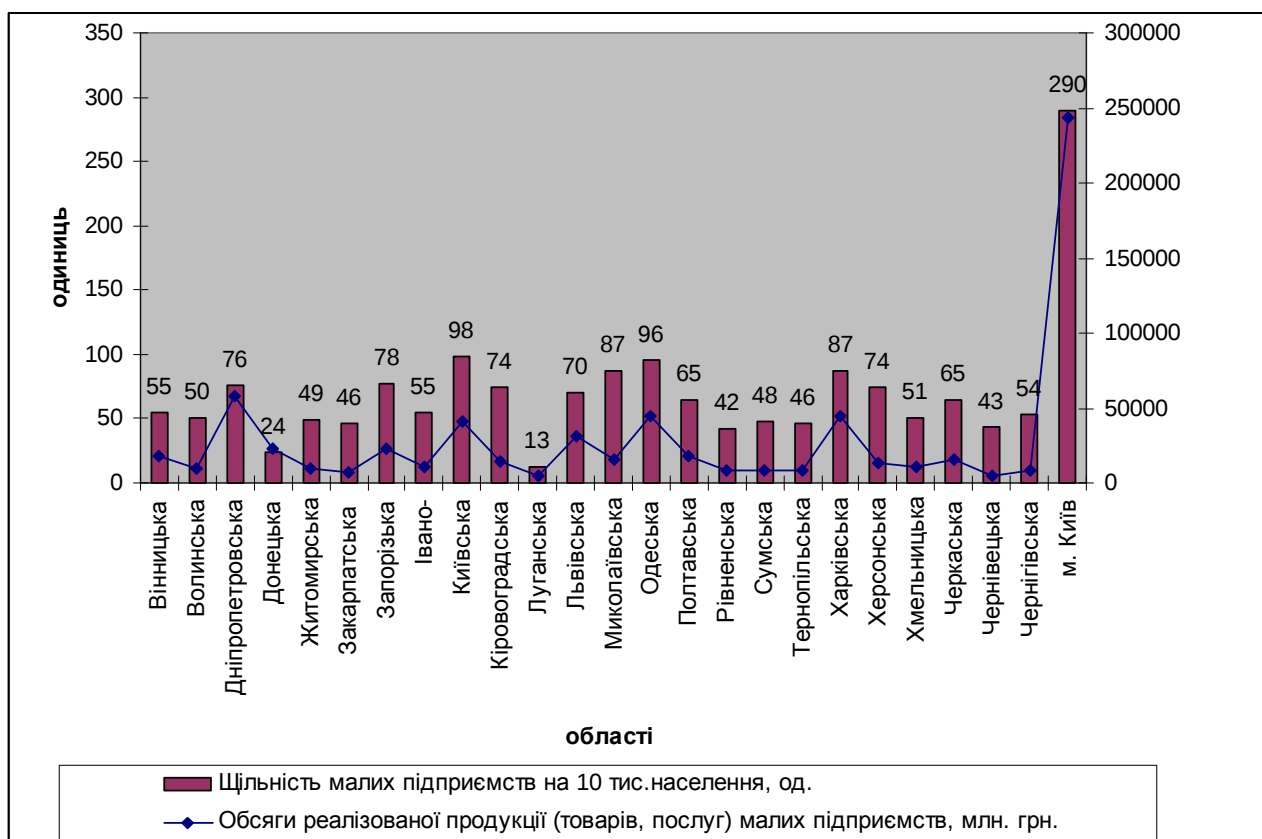

Рис. 1. Співвідношення кількості та обсягів реалізації продукції (товарів, послуг) малих підприємств в розрізі регіонів у 2014 році

Розраховано автором на основі: [1,3]

Як бачимо, в регіонах України (окрім столиці) рівень насиченості малими підприємствами, ще дуже далекий від показників, які характерні для розвинених країн світу і так званої «критичної маси» – 120...150 малих підприємств на 10 тис. мешканців. Наприклад, в адміністративних одиницях Франції на 10 тис. жителів припадає приблизно близько 350, у Німеччині – 370, у Великобританії – 460, у Японії – 500, в Італії – 680, у США – 740 малих підприємств [3]. Таким чином для формування високого рівня підприємницької активності та сприятливого конкурентного середовища у регіонах України їх кількість повинна бути значно більшою.

Оцінюючи організаційну структуру економіки регіонів, слід відмітити, що частка малих підприємств в загальних обсягах реалізації продукції областей є значно меншою у порівнянні із часткою середніх та великих підприємств. Відповідно дані частки коливаються від 7,1% та 12,2% у Донецькій та Дніпропетровській областях до 39% у Херсонській області.

Отже, як бачимо, значні диспропорції спостерігаються у просторовій структурі економіки за показником реалізованої продукції серед великих, середніх та малих підприємств. Вагому частку від загального обсягу реалізованої продукції за регіонами в розрізі суб'єктів господарювання займають великі та середні підприємства. Винятком є Чернівецька область, де найбільшу частку від загальних обсягів реалізованої продукції області займають малі підприємства (36%). Це зумовлено тим, що увесь обсяг продукції нафтопереробки і виробництва коксу виробляються на малих промислових підприємствах Буковини.

Необхідно також відмітити, що у чотирьох регіонах України питома вага обсягів реалізації продукції (товарів, послуг) великих підприємств є найвищою і становить 69,4% від загальнонаціонального показника. До них належить м. Київ – 32,6%, Дніпропетровська – 17,6%, Донецька – 12,4% та Київська – 6,8% області. Частки решти регіонів в обсягах реалізованої продукції великих підприємств є незначною і коливаються між областями від 0,3% у Івано-Франківській області до 4,6% у Запорізькій області. Аналогічною є ситуація і з середніми підприємствами. За часткою реалізованої продукції (товарів, послуг) середніми підприємствами лідируючі позиції займають м. Київ (42,6%), Дніпропетровська (7,2%), Київська (5,5%), Донецька (5,4%) області. Водночас, якщо порівняти аналогічні частки обсягів реалізованої продукції великих та середніх підприємств у 2013 році, то слід підкреслити, що Донецька область займала другу лідируючу позицію за даним показником (17,8% та 13%). Стосовно малих підприємств, то їх частка коливаються від 0,73% та 0,74% у Луганській та Чернівецькій до 8,3% у Дніпропетровській областях. Лідируючу позицію займає знов ж таки м. Київ з часткою 34,9%. Відповідно доходимо висновку, що в Україні кількісне переважання малих підприємств у міжрегіональному вимірі не завжди супроводжується переважання цих регіонів у обсягах виробленої малими підприємствами продукції.

Разом з тим, варто вказати, що існують відмінності в організаційно-територіальній концентрації суб'єктів господарювання. Найбільша частка суб'єктів господарювання, з врахуванням всіх організаційно-правових форм, була зосереджена в м. Києві (25,6% від кількості суб'єктів ЄДРПОУ), Дніпропетровській області – 7,6%, Харківській області – 7,3%, Одеській області – 7,01%, Львівській області – 5,4%, Київській області – 5,2%. А найменша їх частка є у таких областях: Луганська (0,94%), Чернівецька (1,2%), Рівненська та Тернопільська (1,5%), Волинська (1,6%), Сумська (1,7%). Слід зазначити, що у Донецькій та Луганській областях відзначився найбільший спад підприємницької активності у порівнянні з іншими областями, у зв'язку із військовим конфліктом на Сході країни. Зокрема у Донецькій та Луганській областях у порівнянні з 2010 роком відбулось зменшення відповідних часток з 13,3% до 3,3% та 2,89% до 0,94%. Це вказує на те, що велика кількість підприємств було ліквідовано або перереєстровано у інших областях України. Відповідно це відобразилось значним збільшенням частки суб'єктів господарювання у Львівській, Запорізькій, Дніпропетровській, та Харківській областях.

Наведені показники диспропорційності в організаційній структурі свідчить, що потенціал інституту власності використовується недостатньо. Тому необхідно розв'язати комплекс питань з регулювання діяльності малого, середнього та великого бізнесу, як шляхом удосконалення діючої законодавчо-нормативних бази, так і через урегулювання процесів реєстрації суб'єктів господарювання на реальній території їх місцезнаходження.

Підсумовуючи вище сказане, слід вказати, що важливим чинником активізації підприємництва має стати поглиблення діалогу бізнесу і влади. Нажаль, як на регіональному, так і на місцевому рівнях виникає значна кількість проблем та перепон щодо ведення бізнесу (рис. 2).

Рис. 2. Проблеми та перепони щодо активізації бізнесу та влади

Складено автором на основі: [4,5,6]

Як бачимо, місцеві органи влади в недостатній мірі виконують роль посередників між бізнесом, державою і суспільством. Часто регіональні програми підтримки та розвитку середнього та малого підприємництва (МСП) носять лише декларативний характер. Зокрема, варто вказати, що в деяких із регіональних програм (Миколаївська та Черкаська області) взагалі не визначено загальний обсяг фінансових ресурсів для їх реалізації. В цих програмах вказується лише, що вони будуть фінансуватись у межах коштів, передбачених в обласному бюджеті, а також інших передбачених законодавством коштів. Отже за відсутності чіткої суми фінансових ресурсів виникає ситуація, що заходи, передбачені програмою, фінансуватимуться за залишковим принципом. Це в свою чергу, зменшує прозорість розподілу та використання бюджетних коштів та в деякій мірі є засобом відмивання державних та місцевих коштів. Водночас у них складно визначати ступінь відповідальності виконавців за досягнення її результатів та неможливо оцінювати ефективність програми загалом. Окрім цього, на фінансування програм розвитку МСП, мали б бути спрямовані значно більші обсяги бюджетних коштів, ніж фактично було виділено в 2013-2014 рр. Найвищі їхні частки зафіксовані в Кіровоградській області (0,033%), Одеській та Чернігівській областях (0,027%) та Івано-Франківській області (0,021%) [1]. Хоча місцевим державним адміністраціям та органам місцевого самоврядування рекомендовано виділяти не менше 0,5% від річних доходів відповідних бюджетів для підтримки розвитку малого та середнього підприємництва. Отже, як бачимо навіть ці найвищі показники в розрізі областей були на порядок нижчими від рекомендованого рівня.

Зважаючи на це, перетворення регіональних програм у дієвий інструмент впливу на розвиток малого та середнього підприємництва на регіональному і місцевому рівні має бути стратегічним пріоритетом влади, яка сприятиме активності бізнес спільноти.

Разом з тим, слід зазначити, що не створені рівні умови для господарювання малих та великих підприємств на ринку, зокрема існують різні стартові можливості щодо доступу до фінансових ресурсів та державних інвестицій (недосконалість механізмів кредитування середнього та малого підприємництва та високої вартості самих кредитних ресурсів; немає чіткої системи податкових преференцій для суб'єктів середнього та малого підприємництва, незначне залучення середнього та малого бізнесу до виконання державних замовлень).

Рівночасно існує гостра проблема відсутності ринків збуту продукції місцевих виробників. Влада неспроможна захистити власний ринок, адже вітчизняні супермаркети налагодили співпрацю з міжнародними компаніями. Тому навіть якщо український виробник випустить якісну продукцію, він не зможе її реалізувати на власному ринку. Розв'язання їх можливе лише за рахунок державного регулювання, оскільки саме держава є найпотужнішою інституцією, що в кінцевому підсумку має вирішальний вплив на напрямок і темпи розвитку суспільства, визначає основні форми та методи адміністративно-правового впливу у сфері підприємництва.

Висновки. З огляду на виявлення ряду проблем щодо співпраці влади та бізнесу доцільно: удосконалити регуляторні процеси і нормативно-правову базу у сфері підприємництва; спростити дозвільні процедури для здійснення інвестиційної діяльності у сфері підприємництва; сприяти створенню нових робочих місць суб'єктами підприємництва; забезпечити дотримання умов для розвитку та добросовісної конкуренції у сфері великого, середнього та малого підприємництва; створити умови для підвищення якості та конкурентоспроможності продукції суб'єктів господарювання; сприяти збільшенню доступу суб'єктів малого та середнього підприємництва до кредитних ресурсів; підтримувати розвиток ефективної інфраструктури сприяння бізнесу (інформаційні, консультативні, науково-технологічні та навчальні послуги для суб'єктів господарювання в т. ч. створення ефективних та дієвих дорадчих рад на місцевому рівні, щоб зняти суперечності між митницею, ДПІ та закордонними консульствами); сприяти подальшому розвитку системи підготовки висококваліфікованих кадрів для сфери бізнесу; налагоджувати підтримку розвитку інноваційних технологій у сфері середнього та малого підприємництва; формувати ресурсну базу розвитку підприємництва.

Література.

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua
2. Деренько О.А. Міжнародний досвід державного регулювання та підтримки малого підприємництва /О.А. Деренько // БізнесІнформ. – 2012. – № 5. – С. 95-97.
3. Регіони України за 2014» : стат. зб. [Електронний документ] / за ред. О.Г. Осуленка. – К. : Державна служба статистики, 2015. – Ч. 2. – 719 с. – Режим доступу: – http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2014/zb/12/zb_reg2_pdf.zip
4. Кравченко О.А. Формування основних пріоритетів державної підтримки малого бізнесу в Україні / О.А. Кравченко, Р.А. Португальська // Збірник Одеського політехнічного університету. – 2011. – Вип. 1(35). – С. 223-228.
5. Гаєвська Л.М. Розвиток малого підприємництва в контексті державної регуляторної політики / Л.М. Гаєвська // Інноваційна економіка. – 2012. - №6. – С. 294-298.
6. Заярна Н.М. Міжнародний досвід підтримки малого бізнесу та сучасні українські реалії / Н.М. Заярна, Н.А. Гнат // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.1. – С. 198-202.

References.

1. State Statistics Committee of Ukraine (2015), Statistical information, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 15 October 2015).
2. Derenko, O.A. (2012), "International experience of state regulation and support of small business", *Biznes inform*, vol. 5, pp. 95–97.
3. State Statistic Service of Ukraine (2015), "Regions of Ukraine 2014] (Statistical publication)", vol. 2, available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2014/zb/12/zb_reg2_pdf.zip (Accessed 15 October 2015).
4. Kravchenko, O.A. and Portugalska, R.A. (2011), "Formation of the main priorities of state support of small business in Ukraine", *Zbirnyk Odes'koho politekhnichnoho universytetu*, vol. 1 (35), pp. 223–228.
5. Gayevska, L.M. (2012), "Small business development in the context of regulatory policy", *Innovatsijna ekonomika*, vol. 6, pp. 294–298.
6. Zayarna, N.M. and Ignat N.A. (2011), "International experience in small business support and modern Ukrainian realities", *Naukovyj visnyk NLTU Ukrainy*, vol. 21.1, pp. 198–202.

Стаття надійшла до редакції 26.10.2015 р.